

SURXON VOHASI BEKLIKLARIDA HUNARMANDCHILIK VA MAHALLIY USTAXONALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI

Qarshiyev Ahmad Abdulazizovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi

Orcid ID: 0009-0005-0170-150X

UDK: 94(575.146)

Annotatsiya: Mazkur maqola XVIII asr oxiri – XX asr boshlarida Sharqiy Buxoro bekliklaridagi hunarmandchilik, mahalliy ustaxonalar va savdo-sotiq munosabatlarining holatini atroflicha tadqiq etadi. Unda qadimdan shakllangan karvon yo'llari, daryo va dengiz suv yo'llari orqali rivojlangan savdo aloqalarining mintqa iqtisodiyotidagi o'rni tahlil qilinadi. Maqolada hunarmandchilikning turli sohalari, jumladan, to'qimachilik (zardo'zlik, do'ppido'zlik, chopondo'zlik), kulolchilik, temirchilik, zargarlik va degrezlik (cho'yangarlik) kabi turlarning rivojlanish darajasi, ularning mintaqaviy o'ziga xosliklari (Surxon vohasi, Boysun, Sherobod) atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Sharqiy Buxoro bekliklari, hunarmandchilik, savdo-sotiq, ustaxona, to'qimachilik, zardo'zlik, kulolchilik, temirchilik, zargarlik, degrezlik, Surxon vohasi, Boysun, Sherobod.

Аннотация: В статье подробно рассматривается состояние ремесел, местных мастерских и торговых связей в княжествах Восточной Бухары в конце XVIII — начале XX вв. Анализируется роль торговых связей, развивавшихся по древним караванным путям, речным и морским водным путям в экономике региона. В статье подробно рассматривается уровень развития различных отраслей ремесла, в том числе ткачества (золотного дела, шапочного дела, плащеделия), гончарного дела, кузнечного дела, ювелирного дела и обезжиривания (литья), а также их региональные особенности (оазис Сурхон, Байсун, Шерабад).

Ключевые слова: княжества Восточной Бухары, ремесла, торговля, мастерская, текстиль, золотого дела, гончарного дела, кузнечного дела, ювелирного дела,

обезжиривания, оазис Сурхон, Байсун, Шерабад.

Abstract: This article provides a detailed study of the state of crafts, local workshops and trade relations in the Eastern Bukhara principalities in the late 18th and early 20th centuries. It analyzes the role of trade relations developed through ancient caravan routes, river and sea waterways in the regional economy. The article covers in detail the level of development of various branches of crafts, including weaving (goldsmithing, hat-making, cape-making), pottery, blacksmithing, jewelry and degreasing (casting), and their regional characteristics (Surkhon oasis, Boysun, Sherabad).

Keywords: Eastern Bukhara principalities, crafts, trade, workshop, textiles, goldsmithing, pottery, blacksmithing, jewelry, degreasing, Surkhon oasis, Boysun, Sherabad.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Qadimdan vujudga kelgan karvon yo'llari, daryo va dengiz suv yo'llari orqali savdo-sotiq munosabatlarining rivojlanishi natijasida Sharqiy Buxoro bekliklari aholisining xo'jalik va hunarmandchilik faoliyati va mahalliy ustaxonalarning iqtisodiyotdagi o'rni hamda Sharq davlatlari bilan savdo-sotiq ishlarining ahvolini o'rganish yurtimiz tarixida muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ / METHODS). Sharqiy Buxoro bekliklarida hunarmandchilikning ahvoli, mahalliy ustaxonalarning iqtisodiyotdagi o'rni hamda olib borgan ichki va tashqi savdo aloqalari to'g'risidagi ma'lumotlarni O'zbekiston Milliy arxivining bir qator jamg'arma (fond) laridagi hujjatlarda, aynan tadqiq qilingan davrda yashagan sovet

davri olim, sayyoh, harbiylar, o'lkashunoslarning asarlari, statistik to'plamlar, davriy matbuot materiallari, shuningdek, sovet va mustaqillik davri olimlarining tadqiqotlarida uchramiz. Mustaqillik davrida mamlakatimizda ushbu mavzu R.Qilichev[1], R. Xoliqova[2], E. Qobulov[3], F. Ochildiyev[4], G.A. A'zamova[5] kabi olimlarning tadqiqotlarida ham yoritilgan.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Buxoro amirligida shaharlar asosiy hunarmandchilik markazlari sifatida katta ahamiyatga ega bo'lgan bo'lsa-da, bekliklardagi ko'pgina yirik qishloqlarda ham hunarmandchilikning kundalik ehtiyoj uchun zarur sohalar rivojlangan edi. O'rta asrlarda mavjud bo'lganidek, amirlik davrida ham hunarmandlar uyushmalari xususan kasaba va sexlar mavjud bo'lgan. Ushbu birlashmaning tashkil topishi hududlarda mahsulot ishlab chiqarish ustidan nazorat o'rnatishga, talabga qarab mahsulot ishlab chiqarish huquqini saqlash va raqobatbardoshlikka intilish bilan bog'liq edi. Amirlik tarkibiga kiruvchi bekliklardagi hunarmandchilikning barcha sohalarida bunday uyushmalar mavjud bo'lib, uyushmani saylab qo'yiladigan shaxs-rais yoki oqsoqol boshqargan. Uyushma raisi shahar va qishloqlardagi hunarmandlar ishlab chiqargan mahsulotlar narxini belgilashda, turli soliq va to'lovlar yig'imida, usta va shogird munosabatlarida, xo'jalik ishlarini yuritishda asosiy shaxslardan hisoblangan.

Hunarmandchilik qadimdan Surxon vohasi aholisi xo'jalik hayotining muhim tarmog'i bo'lib kelgan. Sharqiy Buxoro bekliklarida hunarmandchilikning rivojlanishi boshqa hududlardan ancha farq qilgan. Bunga vohaning tabiiy-geografik joylashuv o'rni, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy omillar ham o'z ta'sirini ko'rsatgan. Surxon vohasini hunarmandchilik bilan shug'ullanish darajasiga ko'ra kuyidagi mintaqalarga ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Tog'li hududlar, shaharlar va aholi zich yashaydigan qishloqlarda hunarmandchilikka ixtisoslashuv kuchaygan.

2. Daryolarning yuqori va o'rta oqimi hududlarida yashagan aholi o'rtasida uy

ro'zg'or hunarmandchiligi yaxshi yo'lga qo'yilgan.

3. Dasht oldi va keng dasht hududlarida yashaydigan aholi o'rtasida uy-ro'zg'or, ya'ni har bir xo'jalik o'zlari uchun mahsulot ishlab chiqarish shakllari taraqqiy etgan. Hunarmandchilik turlari ko'proq tog' oldi va katta daryolar Surxondaryo hamda Sherobod daryolarining yuqori va o'rta oqimlarida yaxshi rivojlangan bo'lib, bu yerda ko'proq aholi talabiga qarab, bozorgir mahsulotlar ishlab chiqarilgan. Vohaning dasht oldi va dasht hududlarida uy ro'zg'or hunarmandchiligiga xos ishlab chiqarish shakllari ko'proq taraqqiy etgan[4].

F.Ochildiyev polkovnik Galkinning ma'lumotlari asosida, voha shaharlarida yashovchi aholining asosiy mashg'uloti kundalik ehtiyoji uchun zarur bo'lgan oziq-ovqat va hunarmandchilik mahsulotlari tayyorlashdan iborat bo'lgan. Hunarmandchilikning paxta, ipak, teri mahsulotlariga ishlov berish, metall va kulolchilik idishlari, egar-jabduq, poyabzal, matolarni bo'yash va gul bosish, cho'yan va temirga ishlov berish, misgarlik, zargarlik va tegirmonsozlik kabi turlari yaxshi rivojlanganligini yozadi[4].

Hunarmandchilik — milliy an'anaviy mayda tovar ishlab chiqarish, oddiy mehnat qurollari yordamida yakka tartibda va qo'l mehnatiga asoslangan sanoat turi hisoblanadi.

Hunarmandchilik qadimdan insonning ishlab chiqarish faoliyati bilan vujudga kelib, jamiyat rivojlanishi davomida mehnat taqsimoti orqali asta-sekin dehhonchilik va chorvachilikdan ajralib chiqdi. Bizga ma'lumki, Surxon vohasi Buxoro amirligi tarkibidagi hudud bo'lgan bo'lib, amirlikning eng ko'hna shaharlaridan biri bo'lgan qadim Boysunda XVIII — XIX asr va XX asrning 50-yillarigacha hunarmandchilik keng rivoj topdi. Kulolchilik, duradgorlik, temirchilik, miskarlik, binokorlik, tosh taroshlik, o'ymakorlik, kashtado'zlik, ko'nchilik, tikuvchilik, to'quvchilik, zargarlik, degrezlik, tunukaso'zlik va boshqa hunarmandchilik turlari rivojlandi.

Hunarmandchilik tabiiy xom ashyoning mavjudligiga qarab rivojlangan. O'rta asrlarda

ham hozirgi Boysun tumanida, ayniqsa, qishloqlarda hunarmandchilik taraqqiy etgan.

Cho‘yanli va Munchoqtepa (Xomkon hududi), Xoja Qashqaron, Oqtepa va Alamlidagi Munchoqtepalar temirchi-konchilarning yirik qishloqlari va ustaxonalari bo‘lgan. Bu qishloqlarda bir necha yuzlab metrlarga cho‘zilgan temir va cho‘yan eritish pechlari va ruda uyumlari Boysunning o‘rta asrlar hunarmandchiligi rivojidan dalolat beradi. Pillachilik rivojlanishi evaziga to‘qimachilik, kashtado‘zlik (zardo‘zlik), do‘ppi va chopondo‘zlik, chorvachilik ravnaqi tufayli ko‘nchilik va to‘qimachilik (jun va teri), Boysuntog‘ning o‘rmonga burkanishi evaziga yog‘ochsozlik, duradgorlik yuksalgan.

Sherobod bекligida hunarmandchilik milliy talablar darajasida bo‘lib, hunarmandlar o‘z mahsulotlarini ishlab chiqarishda oddiy kosibchilik an‘analariga amal qilgan. Temirchilik ustaxonalari o‘zlarini mahsulot bilan ta‘minlash, konlarda ruda, chet ellardan zargarlik uchun mahsulot olib kelishni o‘z zimmlariga olib, dastlab amirlik tomonidan hech qanday moddiy-ma‘naviy qo‘llab quvvatlashga ega emasdilar. Hunarmandlar og‘ir sharoitga qaramay milliy urf-odatlariga mos buyumlar tayyorlab, ular o‘zining mustahkamligi, go‘zalligi, bozor talablariga xos bo‘lishi bilan ajralib turar, usta va shogirdlar hurmat-e‘tibori sinovlardan o‘tish orqali obro‘ga erishilar edi. Milliy urf-odatlar talabi asosida tikilgan kiyimlar, gilamlar, taqinchoqlar jahon bozorlarida o‘z xaridorlarini topgan[6].

Zardo‘zlik. Sharq mamlakatlarida bo‘lgani kabi O‘rta Osiyoda ham qadimdan zardo‘zlik hunari rivojlanib, yildan-yilga takomillashib borgan. XVIII asr oxiriga kelib, Buxoro shahri O‘rta Osiyodagi yagona zardo‘zlik markaziga aylanib qoldi. Bu hunarmandchilik turining Buxoro amirligida taraqqiy qilishining sabablaridan biri uning amirlik davrida hukmdorlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanishidir. Amir Shohmurod (1785-1800), amir Haydar (1800-1826) davrida zardo‘zlik uncha taraqqiy etmagan bo‘lsa-da, amir Nasrullo (1826-1860), Amir Muzaffarxon (1860-1885), amir Abdulahadxon (1885-1910), amir Sayyid

Olimxon (1910-1920) davrlarida zardo‘zlik rivojlanib yanada takomillashgan.

Zardo‘zlik yopiq kasb hisoblanib, bu hunar asosan ustaning o‘z farzandi yoki eng yaqin qarindoshiga o‘rgatilgan. Shahar zardo‘zlari boshqa hunar egalari kabi o‘z sexlari va pirlariga ega bo‘lganlar. Ular Hazrati Yusufni o‘z pirlari deb hisoblashgan.

Amir Muzaffarxon davrida Buxoro arkida bitta zardo‘zlik ustaxonasi bo‘lgan bo‘lsa, Abdulahadxon davrida bu yerda yana bitta zardo‘zlik ustaxonasi tashkil etilgan[1].

Shuningdek, Sharqiy Buxoro hududidagi yirik qishloqlarda ham hunarmandchilik rivojlanib, har bir hunarmand ustaning o‘z ustoz, piri bo‘lib, avvalo xudoga so‘ngra piriga sig‘inib, Ollohdan marhamat, rizq-nasiba, kasblariga baraka tilab, sadaqa o‘tkazib turganlar. Masalan, Sherobod bekligi hunarmandlari kulollar piri Sayyid Amir Kulol, charmgarlar piri Ali, rangdezlar piri hazrati Jabroil, kosiblar piri Boboi Shavqi Porado‘z, buyum va matoga naqsh beruvchi naqqoshlar piri hazrati Bahouddin Naqshbandlarga sig‘inib, ushbu pirlar arvohiga bag‘ishlab – “arvohi pir” marosimlarini o‘tkazib turganlar[6].

Sherobod bekligida metallni qayta ishlash sohalaridan biri zargarlik san‘ati keng rivojlangan. Zargarlik ustaxonalarida xotin-qizlar uchun chiroyli taqinchoqlar kumush, mis, oltindan tayyorlanib, har-xil rangli toshlar bilan bezatilgan tumorlar uchun g‘iloflar tayyorlangan. Zargarlik buyumlari “zebi sina”, “tilla bargak”, “aqiq”, “qo‘ltiq tumor”, “zarkokil”, “xalqai Muhammadi”, “xalqai sepoya”, “xalqai beshoyoq”, “bibishoh” kabi nomlari bilan ajralib turgan. Zargarlik kasbini egallagan ustalar turli xil buyumlar tayyorlashda o‘z mahoratlarini ko‘rsatib, el orasida alohida nufuzga ega bo‘lganlar. Iste’dodli ustalarga boy-amaldorlar maxsus uzuklar tayyorlatib qo‘llariga taqib yurgan, eng qiziq tomoni uzuklarga alohida muhr tushirilib, o‘z ismlarini yozdirib qo‘yishgan. Masalan, Sherobod begi, qozisi, shayxi, me‘rosxo‘ri degan nom ism bilan qo‘shib yozib qo‘yilgan. Muhr tayyorlaydigan ustalar alohida ro‘yxatda bo‘lib, bu sohada ishlayotgan ustalar har bir ishga mas’uliyat va

e'tibor bilan qaragan. Ularning ish qurollari tarozi, buta, o'choq, sandon, bolg'a, otashgirak, qaychi, ombir, shikanja, dahandom, zirdam, ombiri damashtez, suvon, muhraqalamdan iborat bo'lgan. XVIII-XX asr boshlarida hatto Hindiston, Eron va Misrdan sun'iy toshlar olib kelinib, oltin va kumushlar aralashtirilib, qimmatbaho toshlar tayyorlangan[6].

O'zbek xalqining milliy iftixori sanalgan do'ppi va chopon asrlar davomida xalqimiz tomonidan ardoqlanib kelingan. Do'ppining ko'plab turlari bo'lib, ular tayyorlangan joyiga qarab Boysun, Shahrisabz, Kitob, Samarqand, Buxoro, Toshkent, Chust do'ppi deb atalgan. Do'ppining Iroqi, Chust, Gilam do'ppi, Chakma tur do'ppi, Qizil gul, Piltado'zi, Baxmal, Tagdo'zi, To'ldirma, Zardo'zi kabi xillari bo'lgan.

Do'ppido'zlar baxmal, satin, sidirg'a shohiga oddiy, ipak, zar iplar ishlatib do'ppi tikishgan. Buxoro do'ppilari inqilobga qadar o'zining rang-barang matolarga tikilishi bilan boshqa hududlardagi do'ppilardan ajralib turgan[1].

Jamiat taraqqiyoti bosqichlari, mehnat taqsimoti bilan aloqador holda hunarmandchilikning uch turi shakllangan:

- 1) Uy hunarmandchiligi;
- 2) Buyurtma bilan mahsulot tayyorlaydigan hunarmandchilik;
- 3) Bozor uchun mahsulot tayyorlaydigan hunarmandchilik. Uy hunarmandchiligi eng keng tarqalgan hunarmandchilik turlaridan edi[7].

Buxoroda, xususan, Boysun hududida hunarmandchilikning barcha turlari XX asrning 20-yillarigacha saqlandi. Boysunning o'zida hunarmandchilikning 30 ga yaqin turi rivoj topgan edi. Boysun shahristonidagi yopiq timda (bozor) hunarmandlarning 53 ta do'koni bo'lgan. Terini qayta ishlash sohasida ko'ncilar, etikdo'zlar, mahsido'zlar, kovushchilar, egar — jabduqchilar, telpakchilar, po'stinchilar, kamarchilar, to'qimachilik sohasida bo'zchilar, atlaschilar, gilamchilar, sholcha va namatchilar, taqachilar, miskarlar, chilangarlar, zargarlar bo'lgan. Ular hunarmandchilikning tarmoq tuzilishini belgilagan. Sharqda usta, xalfa va

shogird kabi ijtimoiy toifalar mavjud bo'lgan. Hunarmandchilikning ichki tartib va qoidalari bor edi. Avloddan-avlodga o'tuvchi odatlar va udumlarga rioya etilgan. Masalan, ish boshlashdan oldin usta o'z pirini yodga olib, undan madad so'rashi, shogirdga fotiha berishi kabi odatlarga amal qilingan.

Surxon vohasi Rossiya mustamlakasiga aylangach, hunarmandchilik sanoat raqobatiga duch kelib, o'zining ilgarigi mavqeini yo'qotgan bo'lishiga qaramay, uning ko'p tarmoqlari saqlanib qolgan. Chunki u milliy ehtiyojni qondiradigan tovarlarni, chunonchi, kiyim — kechak, idish-tovoq, turli uy-ro'zg'or buyumlari, mayda mehnat qurollarini yaratib, ularni mahalliy bozorlarga yetkazib berdi. Hunarmandchilikning yashovchanligini ta'minlashda chet eldan keltirilgan xom ashyo, materiallar, kichik uskunalar muhim o'rin o'ynagan[7].

Surxon vohasi tarkibida bo'lgan Sherobod bekligida yakka tartibda ishlovchi ustalar "Ustoi xudbof" deb atalib, ular faoliyati davrida ko'plab shogirdlarni usta darajasiga yetkazgan. Ustoi xudboflar o'z do'konlari va tayyorlagan mahsulotlarining xo'jayini hisoblanib, birob-bir ishga qaram bo'lmaganlar. Xalfa shogirdlikdan yuqori darajaga ko'tarilgan hunarmand bo'lib, o'z ustasi qo'lida mehnat qilgan. Uning shogirdidan farqi, u birinchi navbatda ancha erkin bo'lgan, ikkinchidan usta bilan kelishuvga muvofiq ish haqi olgan. Ushbu darajaga etgan shogird istagan paytda o'z ustasidan alohida ishlashi yoki boshqa ustaga yollanib ishlashi mumkin bo'lgan. Ustaxonada xalfa ustaning eng ishonchli yordamchisi hisoblanib, usta bilan birga teng miqdorda mehnat qilgan[6].

Shuningdek, tarixchi olim S.Tursunov Boysunda cho'yanchilar bo'lganligini hozirda ham ularning mahallalari mavjudligini keltiradi. Cho'yan har xil buyumlar kuyish uchun mo'rt material. Cho'yan kulrang, oq va oraliq turlarga bo'linadi. Quymalar olish uchun ishlatiladigan kulrang cho'yan quymakorlik cho'yani deb ataladi.

Degrez (fors — quymoq) — qozon quyuvchi, umuman, cho'yandan turli buyumlar quyuvchi usta. Degrezlik

(cho‘yanganlik) — cho‘yan eritib, undan turli buyumlar quyish kasbi. Boysunda qadimdan cho‘yandan jang qurollari, hunarmandchilik, qishloq, xo‘jalik va uy-ro‘zg‘or buyumlari yasalgan. Cho‘yanganlar qozon, qorachiroq, chiroqpoya, miltiq kabi buyumlar, hatto zambarak va to‘p ham quyganlar. XX asrda og‘ir sanoatning rivojlanishi tufayli degrezlik kasbi barham topgan[7].

Cho‘yan quyish juda murakkab jarayon hisoblanib, bir turkum cho‘yan eritish uchun 30 nafarga yaqin kishi: 3 nafar usta, 10 nafar yorgir (yordamchi), 10 nafar damgir, 5 nafar qolipga quyuvchi bo‘lgan[1].

XVIII asrning ikkinchi yarmi va XIX asrning boshlarida amirlikning hunarmandchiligi sohasida to‘qimachilik asosiy tarmoqlaridan hisoblangan. Ushbu tarmoq soha uchun mahalliy xom ashyo manbalari – paxta, jun, ipak yetarli darajada bo‘lganligi va ichki va tashqi bozor hamda kundalik hayotda to‘qimachilik mahsulotlariga talab katta bo‘lganligi sababli rivojlandi. Amirlik shaharlarida esa bo‘z, chit, olacha (qo‘lda to‘qilgan ingichka yo‘lli mato) ko‘p miqdorda tayyorlangan. Qarshi, Hisor, Baljuvon, Dehnov, Samarqand, Buxoro, Shahrisabz va ularning atroflarida shaharlarda ipak matolar tayyorlashga alohida e‘tibor qaratilgan.

Shu bilan birga amirlikning boshqa shahar va qishloqlarida ham ip yigirish, mato to‘qish, tayyor kiyim tikish, gilam to‘qish va boshqa to‘qimachilik sohalari ancha rivojlangan. Shuningdek, ishlab chiqarilgan to‘qimachilik mahsulotlari, amirlikdan tashqarida ham juda mashhur bo‘lgan. Masalan, Buxoroning zarbof to‘nlari, Shahrisabzning iroqi do‘ppilari, Termizning harir matolari, Samarqand va Boysun hunarmandlarining ipak matolarini misol tariqasida keltirishimiz mumkin.

XIX asrning ikkinchi yarmi-XX asr boshlariga kelib, Sherobod, Denov, Termiz, Boysun, Yurchi va boshqa shaharlar amirlikning hunarmandchilik markazlariga

aylangan. Bu shaharlarda hunarmandchilik turlarining barcha sohalari yaxshi rivojlangan edi. Hunarmandchilik mahsulotlarini ishlab chiqarishda har bir shahar o‘zining ishlab chiqargan mahsulotlari bilan ajralib turgan. Masalan, Buxoro shahri paxta va boshqa mahsulotlardan to‘qilgan gazlamalari, Denov shahri esa ipakdan to‘qilgan gazlamalari bilan mashhur bo‘lgan[4].

Surxon vohasi hunarmandchiligidagi muhim tarmoqlardan yana biri bu –kulolchilik edi. Xo‘jalik taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan kulolchilik vohaning deyarli barcha hududlarida rivojlangan edi. Kulolchilik eng taraqqiy etgan markazlari Termiz, Sherobod, Boysun, Dehnov kabilar bo‘lib, ularning mahsulotlariga ichki va tashqi bozorda talab katta bo‘lgan. Voha kulolchiligidagi O‘rta Osiyoning ko‘pgina kulolchilik maktablariga xos bo‘lgan manzaralar (turli gullar va o‘simliklar tasviri), turli hayvonlar, qushlar, hashoratlar yoki ular tanasining bir qismini shartli ravishda tasvirlash kulol ustalar tomonidan keng qo‘llanilgan.

Voha iqtisodiyotining *metallga ishlov berish* sohasi ham yaxshi rivojlangan. Boysun, Sherobod kabi tog‘li tumanlardan ma‘danlar qazib olingan bo‘lib, ulardagi konlardan foydalanish XX asr boshlariga qadar davom etgan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Rossiya mustamlakasi davrida sanoat raqobatiga duch kelishiga qaramay, milliy hunarmandchilik o‘z yashovchanligini saqlab qolgan, chunki u aholining kundalik ehtiyojlari uchun zarur bo‘lgan tovarlarni taqdim etishda muhim ahamiyat kasb etgan. Sharqiy Buxoro bekliklari iqtisodiyotining ajralmas qismi bo‘lgan hunarmandchilikning boy tarixi, o‘ziga xos xususiyatlari va mintaqada madaniy-iqtisodiy hayotidagi muhim o‘rnini yorqin aks ettiradi.

ADABIYOT VA MANBALAR RO‘YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. Qilichev R. *Buxoro shahrida hunarmandchilik*. – Toshkent: Fan, 1996. – B. 11–12, 15, 19.

2. Xoliqova R. *Rossiya–Buxoro tarix chorrahasida (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlari)*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005. – 240 b.
3. Qobulov E.A. *Surxon vohasi xo‘jaligi*. – Toshkent: Akademnashr, 2012.
4. Ochildiyev F. *Surxon vohasi bekliklaridagi ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy o‘zgarishlar (XIX asrning ikkinchi yarmi – XX asr boshlari)*. – Toshkent: Abu Matbuot-Konsalt, 2008. – B. 121–122.
5. A‘zamova G.A. *So‘nggi o‘rta asrlar O‘rta Osiyo shaharlarida hunarmandchilik va savdo*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000.
6. Tursunov S.N. *Sherobodliklar*. – B. 65, 70.
7. Tursunov S., Rashidov Q. *Boysun*. – Toshkent: Akademnashr, 2001. – B. 295–297.